

MECMUA

ULUSLARARASI SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

BAHAR 2017, YIL: 2, SAYI: 3, ss. 16-28

YÜKLEME TARİHİ: 27.04.2017

KABUL TARİHİ: 30.05.2017

Ahmet TANYILDIZ*

NEDİM İLE İZZET ALÎ PAŞA ARASINDAKİ BİR MUTÂYEBEYİ METİNLERDEN OKUMAK**

Özet

Sanat eserlerinin şekil ve muhteva açısından çeşitlenip renklendiği XVIII. yüzyıl dîvân edebiyatı, klâsik nazîre geleneğinin ötesinde müşâare hevesinin farklı tür ve biçimlerde boy gösterdiği bir dönem olarak da düşünülebilir. Bu zaviyeden bakıldığında yüzyılın önde gelen şairlerinden Nedîm ile İzzet Alî Paşa'nın şahsî dostluklarının sanat hayatlarına da tesir etmesi ilgi çekici görünmektedir. Bu çalışmanın konusu çeşitli vesilelerle birbirleri hakkında manzûmeler yazmış olan dost iki şairin latîf bir mevzû üzerine müşâarede bulunmasıdır. Nedîm'in mahubesiyle geçirdiği bir macera etrafında teşekkül eden bu müşâarede İzzet Alî Paşa'nın 1 gazeli ve mahbube diliyle yazdığı 1 mektubu bulunmaktadır. Nedîm ise bu gazeli taşîr edip Dîvânı'na almış, ayrıca Farsça 1 kît'ayla aynı hadiseyi tasvîr etmiştir. Şair ayrıca mahbube diliyle kendisine yazılan mektubu da şerh ederek ona cevap vermiştir. Çalışmamızda iki şairin söz konusu gönül macerası çerçevesinde kaleme aldıkları manzûmeler ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Nedîm, İzzet Alî Paşa, Mutâyebe, Müşâare.

READING VIA TEXTES THE BANTER OF NEDİM AND İZZET ALÎ PAŞA

Abstract

18th century Divan literature that the shape and content of the works have been diversified and colorful may be thought to be a period that enthusiasm of mutual poems have been seen in different kinds and forms rather than custom of classical nazira. When considered from this aspect, influence of personal friendship of Nedîm and İzzet Alî Paşa who are outstanding poets of the period to their art life is quite interesting. Subject of this study is mutual poems about a nice theme of these two poet friends who wrote poems about each other for a variety of reasons. These mutual poems that are about adventure of Nedîm with his love involve a gazelle of İzzet Alî Paşa and his letter that he wrote in wording of the darling. Nedîm included this gazelle by adding some verses in his Divan and also described that case by a quatrain in Persian. The poet expounded the letter that has ben written to him in wording of darling and answered to it also. In our study, it will be investigated these poets' poems that are written about mentioned affair.

Key Words: Nedîm, İzzet Alî Paşa, Banter, Mutual Poems.

* Doç. Dr., Dicle Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ahmettanyildiz@gmail.com

** Bu çalışma 13-15 Mayıs 2016'da Rize'de düzenlenen *Türk Edebiyatında Mizah Sempozyumu*'nda sunulan bildirinin geliştirilmiş ve yeniden düzenlenmiş şeklidir.

Giriş

Muhteva, şekil ve üslûp açısından klâsik Türk edebiyatının son parıltılı dönemi olan XVIII. yüzyıl edebî geleneği hakkında kaynakların ittifak ettiği genel husus, birkaç istisnâî örnek dışında umumî olarak şiir kalitesinin düştüğüdür. Birkaç asırlık edebî tecrübenin neticesinde ulaşılan *klâsik seviye*, bu asırda aşınmaya başlamış ve *kemâl* döneminden sonra *zevâle* doğru yüz tutmaya başlamıştır. Buna rağmen yüzyılın başında Nedîm (ö. 1730), sonunda ise Şeyh Gâlib (ö. 1799) *nazım binasını* ayakta tutan yegâne unsurlar olmuştur. Devrin en önemli şairlerinden Nedîm, ana mecradan kopmadan münferit bir gelenek oluşturabilmiş üslûp sahibi bir şairdir. *Nedîmâne* veya *şûhâne* tarz isimleriyle öne çıkan bu üslûp, söz konusu dönemde ve sonraki asırda muhtelif şairler tarafından benimsenmiştir. Devir kaynaklarının ve son dönem araştırmalarının isabetle vurguladığı gibi *Nedîmâne/şûhâne* söyleyişin takipçileri arasında İzzet Alî Paşa (ö. 1734) ismi de öne çıkar. İzzet Alî Paşa, Nedîm'in yakın dostu olmanın ötesinde yazdığı şiirleriyle söz konusu tarzı devam ettiren şairlerin başında gelir. Birçok gazeli Nedîm'e nazîre olarak yazılmıştır. Nedîm de İzzet Alî Paşa'yı takdir etmiş, kimi şiirlerine nazîre yazmış ve birkaç tarih kıt'asını ona hasretmiştir.¹

Nedîm'in Macerası ve Metinler

Bu çalışmanın muhtevasını teşkil eden konu, iki sıkı dost olan Nedîm ile İzzet Alî Paşa arasında geçen mutâyebe/mülâtefe üslûbundaki bir müşâaredir. Nedîm bir eğlence meclisinde mahbûbesiyle yaşadığı macerayı ilkin dîvânın Farsça şiirler kısmında bulunan bir manzûmesinde ele alır. Burada Nedîm'in yanında beliren bir güzelin işvesiyle onu etkilemeye çalıştığı, ancak sarhoş olduğu için şairin ona karşılık veremeyip sabah olduğunda sarhoşluk humarıyla tek başına kaldığı anlatılmaktadır.

Aynı hadiseyi daha sonra İzzet Alî Paşa bir gazelinde yeniden dile getirir. Bu şiirde konuyu aynı macera etrafında şekillendiren şair, Nedîm'i istihzalı bir dille tasvir eder. İlk olarak sarhoşluğun etkisiyle mecalsiz kalan Nedîm'in mahbûbe karşısındaki aciz durumunu ele alır. Ardından şairin o mecliste eğlenen diğer insanların müstehzi bakışlarına ve laf atmalarına maruz kaldığını belirterek mahbûbenin ısrarlı tavırlarına dikkat çeker. Gazelin sonunda ise şairin talihsizliğinden dem vurur.

İzzet Alî Paşa'nın bu gazelini taştîr edip dîvânına alan Nedîm ise hadisenin mecrasını biraz daha genişleterek aynı konuyu ele alır. Şair hikâye karakteri olarak kendini biraz istiğna perdesine çekerek ve bezmde bulunan diğer insanların müstehzi bakışlarından kaçmaya çalışıp o gecede hâlsizliğini izah ederek şiirin muhteva çerçevesini genişletir. İki temel özne etrafında şekillenen bu anlatımda da mahbûbenin talepkârlığı ile şairin mecalsizliği esas olmakla beraber o işret meclisinin vaziyeti, mahbûbenin hâl ve tavırları, meclisteki diğer şahısların davranış ve duruşları ile onlara cevap verme biçimi şiirde tasvirî olarak ele alınır.

¹ Her iki şair hakkında yapılan müstakil ve nitelikli çalışmaların mevcudiyeti nedeniyle burada şairlerin hayatlarına ve kişiliklerine temas edilmemiştir. Söz konusu çalışmalar için bk. Aypay 1998; Gölpınarlı 2004; Kutlar 1988; Macit 2012; Mazıoğlu 2012.

Söz konusu macera etrafında teşekkül eden en ilgi çekici metin ise İzzet Alî Paşa'nın mahbûbe diliyle Nedîm'e yazdığı mensûr mektuptur. Mektuba hürmetkâr bir selamlama ile başlayan mahbûbe, kendi güzelliğini ve iffetini tasvir ettikten sonra talipleri olmasına rağmen hiçbirine yüz vermediğini söyler. Ardından bahsi geçen işret meclisindeki ahvâli manzûm parçalarla zenginleştirip yansıtır ve Nedîm'in sarhoşluğundan dolayı kâm alamayarak evine döndüğünü belirtir. Mektubunun sonunda Leylâ ile Mecnûn, Ferhâd ile Şîrîn ve Vâmık ile Azrâ kıssaları da dâhil olmak üzere aşk meydanında bu şekilde biten hiçbir maceranın olmadığını iddia eder. Dua ile beraber bu mektubun Nedîm'i tahkir maksadıyla yazılmadığını da vurgular.

Nedîm ise mahbûbe diliyle yazılan bu mektubun her satırına/cümlesine cevabî bir satır/cümle ekleyerek onu bir nevi şerh eder. Mahbûbenin güzelliğini tasvirine karşılık o da kendisinin aşk mevzuundaki yetkinliğine vurgu yaptıktan sonra her cümleye karşılık gelecek şekilde notlar düşer. Bu notlar yer yer manzûm parçalardan müteşekkil olsa da çoğu kez argoya kaçan müstehcen ifadelerdir. Mektubun sonunda ise mahbûbenin bu tarzdaki ifadelerinin kendisini kızdırmayıp bilakis o cümleleri sebep-i inşirâh kabul ettiğini belirtir.

1. Nedîm'in Farsça Şiiri

Nâgehânem bütî be-dest üftâd
Şîvekâr ân çünân ki hîç me-purs

Yek dü sâgar keşîd ü geşt rahş
Hoş-güvâr ân çünân ki hîç me-purs

Bâdeî bûd der-miyâne-i bezm
Lâlezâr ân çünân ki hîç me-purs

Heme şeb der-miyâne-i men ü û
Sırr u kâr ân çünân ki hîç me-purs

Û der-âgûş u men zi-süsti-yi kîr
Şermsâr ân çünân ki hîç me-purs

Subh nâ-gâh reft ü men mândem
Pür-humâr ân çünân ki hîç me-purs

(Halil Nihâd 1340: 223-224)

2. İzzet Alî Paşa'nın Gazeli

Ey hoş ol şeb kim bana 'arz-ı cemâl eylerdi yâr

Bî-mecâl idüm ben ibrâm-ı visâl eylerdi yâr

Şâhid-i maksûd âgûşumda ben mahrûm-ı kâm

Subha dek teklîf-i vuslatla cidâl eylerdi yâr

Pîç ü tâbumdan gürîz itmek murâd itdükçe ben

Halka-i zülfin kemend-i mekr ü âl eylerdi yâr

Nâr-ı gayretle arak-rîz-i hicâb oldukça ben

Dîdesin mecrâ-yı eşk-i infi'âl eylerdi yâr

Gâh harf-endâz-ı ta'n oldukça yârân-ı safâ

Kâmetin sûret-nümâ-yı şekl-i dâl eylerdi yâr

Gayrı der-kâr-ı safâ gördükçe reşkinden hemân

Kelle-pûşın perde-i ruhsâr-ı al eylerdi yâr

Koydı istîlâ-yı bî-tâbî beni bir hâle kim

Hayretümden sûret-i bî-cân hayâl eylerdi yâr

Süsti-i tâli'le ben bî-tâb iken hayf u dirîg

Kendüsin âzürde-i fikr-i muhâl eylerdi yâr

Hâsılı 'İzzet Nedîm-i bezm-i hâsu'l-hâsını

Tâ-seher efsâne-hân-ı kîl ü kâl eylerdi yâr

(Aypay 1998: 166-167)

3. Nedîm'in İzzet Alî Paşa'nın Gazelini Taştîri

Taştîr-i Gazel-i 'İzzet 'Alî Beg

Ey hoş ol şeb kim bana 'arz-ı cemâl eylerdi yâr

Mâha kendin çarha âgûşum misâl eylerdi yâr

Karh için ağyârı bin gunc u delâl eylerdi yâr

Elleri tağlîtd e sihr-i helâl eylerdi yâr
Bî-mecâl idüm ben îbrâm-ı visâl eylerdi yâr

Şâhid-i maksûd âgûşumda ben mahrûm-ı kâm
Hiç görünmez bu iki zıdd arasında iltiyâm
Var ise tağlît için söylenmiş ola bu kelâm
Fi'l-hakîka maslahat ger kalmış olsa nâ-tamâm
Subha dek teklîf-i vuslatla cidâl eylerdi yâr

Pîç ü tâbumdan gürîz itmek murâd itdükçe ben
Gûşe-yi ikbâle ikbâli ziyâd itdükçe ben
Ehl-i bezmün ta'nasın ol şûh yâd itdükçe ben
Cümlesi bî-hûşdur dirdüm 'inâd itdükçe ben
Halka-yı zülfin kemend-i mekr ü âl eylerdi yâr

Nâr-ı gayretle 'arak-rîz-i hicâb oldukça ben
Za'fumu fehm eyleyüp dirdi o şûh-ı pür-fiten
Bunlara ben eyleyem mekri temâşâ eyle sen
Sonra câdûlar gibi izhâr idüp efsûn-ı fen
Dîdesin mecrâ-yı eşk-i infi'âl eylerdi yâr

Gâh harf-endâz-ı ta'n oldukça yârân-ı safâ
Her birin bir tarz ile iskât idüp ol pür-cefâ
'Âşıkına 'âkıbet pinhân olup hâcet-revâ
Kâm-rân olduğına dâl olmağın gûyiyâ
Kâmetin sûret-nümâ-yı şekl-i dâl eylerdi yâr

Gayrı der-kâr-ı safâ gördükçe reşkinden hemân
'İşk-ı pîçân gibi olup 'âşıkı bend-i miyân
Rûy-pîçide olunca çihre-yi sâkî 'ıyân
Râzını bîgânelerden eylemek için nihân
Kelle-pûşın perde-yi ruhsâr-ı âl eylerdi yâr

Hâsılı ‘İzzet Nedîm-i bezm-i hâsu’l-hâsını
 Eylemiş lutfıyla memnûn anlayup ihlâsını
 Bulmuş ol gavvâs dürrin dür dahı gavvâsını
 Söyledüp erbâb-ı nazmun hâme-i kassâsını
 Tâ-seher efsâne-hân-ı kıl ü kâl eylerdi yâr (Halîl Nihâd 1340: 128-129)

4. Nedîm ile Mahbûbenin Mektuplaşması (Nigâr-nâme-i İzzet Alî Paşa)²

Kitâb-hâne-yi ‘umûmiyyede “4057” numero ile mukayyed olup ‘İzzet ‘Alî Paşa ve ‘Âtîf dîvânlarıyla sâyireyi muhtevî olan ve şu’arâdan Dervîş ‘Ömer Nüzhet-i Nakşbendînin hatt-ı destiyle muharrer bulunan mecmû’adan ‘aynen: Şâ’ir-i suhan-pîrâ a’nî Nedîm-i hoş-edâ bir şeb-i pür-tarabda mahbûbesiyle hem-bezm-i muvâsalat oldukda fart-ı neşât-ı bâdeden mürâvede-yi yâra yâfte-yi iktidâr olmaduğın müş’ir hasb-i hâl olmak üzre îrâd eylediği gazel-i nâdirdür

Nâgehânem büti be-dest üftâd

Şîve-kâr ân çünân ki hiç me-purs

Yek dü sâgar keşîd ü geşt rahş

Hoş-güvâr ân çünân ki hiç me-purs

Bâdeî bûd der-miyâne-i bezm

Lâlezâr ân çünân ki hiç me-purs

Heme şeb der-miyâne-i men ü ü

Sırr u kâr ân çünân ki hiç me-purs

Û der-âgûş u men zi-süsti-yi kîr

Şermsâr ân çünân ki hiç me-purs

Subh nâ-gâh reft ü men mândem

Pür-humâr ân çünân ki hiç me-purs

² Nigâr-nâme daha evvel İzzet Alî Paşa’nın *Dîvân*’ı ile beraber tenkidli olarak neşredilmiştir (Aypay 1998: 309-314). Ancak bu çalışmada Nigâr-nâme metninin *Nedîm Dîvânı*’ndaki (Halîl Nihâd 1340) ve Mehmed Tevfîk’in *Mecmûa*’sındaki (1870) basımı da dikkate alınmıştır. Çalışma konumuzla doğrudan münasebeti olması hasebiyle mektubun metnini yeniden gözden geçirip imlâ ve kimi ibareleri okuma tercihi açısından birtakım tasarruflara giderek bütünüyle buraya aldık.

<p>Ba'dehu şâir-i merkumun bu mu'âmele-i haybet ü husrân-günesi mesmû'ı olan ihvân-ı safâdan 'İzzet Paşa merhûm-ı mezbûrun mahbûbesi olan fâcire-i mezkûrenün lisânından olmak üzere Nedîm'e latife-güne tahrîr itdüğü tezkiresi ve şâ'ir-i merkûmun dahı tezkire-i mezbûrenün her fıkrasını şerh tarîkiyla tastîr itdüğü ecvibe-i mutâyebât-ı letâ'if-simâtıdır ki memzûcen işbu mahalle terkîm olunmuşdur</p>		
	<p>Mahbûbe Diliyle İzzet Alî Paşa'nın Mektûbu</p>	<p>Nedîm'in Cevabı</p>
1	Lâf-zen-i meydân-ı dil-âverî olan nûr-ı 'aynum efendüm hazretleri	1 Le-kad 'alime'l-hayye'l-yemânüne ennehu İzâ kulte ammâ ba'de innî hatîbuhâ
2	Ben gülşen-i hüsn ü ânda bir serv-i sehî-endâm olup	2 Sen sehî-serv isen ben egri 'acûr degülem yâ ben dahı ser-zemîn-i mahabbet ve mihr-i giyâhlarınun ser-âmedlerinden geçinüriken 'ışk-pîçân gibi dil-beste-i kâmet-i tâkat-firîbün ve sâyeveş mahv-ı serâpâyun olduğuma imtinân idebilürem
3	Nâvek-i gamze-yi çeşm-i hûn-hârûm dil-dûz	3 A benüm cânum kolı kuvvetlü pehlevânların hadengine hedef olmak turur iken tîr-endâzlık da'vâsı ne üzerine lâzım
4	Ve hüsn-i bî-kusûr-ı 'âlem-pesendüm gülû-sûz	4 Yangın saçağa yapışdı Allâh mu'înümüz ola
5	Bir kerre bana nigâh-ı iltifât idenler zülf-i girih-gîr-i ham u rahmüme dil-beste	5 Bu sözi ki teslîmden gayrı çârem yokdur zîrâ fi'l-hakîka kemend-i gîsû-yı dil-cûyuna Çîn ü Hoten âhûları ve Bâbil-i zemîn câdûları şikâr olmamak mümkin degüldür
6	Ve büt-i tâkat-güdâz mahabbetüm ile dil-haste olup	6 Pek güzel yâ 'âşıkunı kendün haste idersin de sonra süst-endâmlığından niçün şikâyet idersin
7	Bin cân ile metâ'-ı girân-kıymet-i visâlüme harîdâr olmalarıyla	7 Şerîfe gibi bir delîle-yi muhtâlen var iken sana harîdâr mı eksik olur
8	Mertebe-şinâs-ı behcet ü letâfetüm olanlar	8 Defterin görsek olmaz mı
9	Şirâ-yı kâlâ-yı muvâsalatum için	9 Bir kadeh meydür şirâsı terk-i ser sermâyesi Yok yire 'ışkun metâ'ın hâceler endâzeler

10	Re'sü'l-mâl-i cân u nakd-i revânını îsâra tâlib ü râgıb olup	10	Mâl ü cân yirine lafz-ı humdân ihtiyâr olınsa daha muhtasar u müfid olurdu
11	Ancak genc-i şâygân-ı visâlüm	11	Ne garîb kanlu kuyunun bir ismi dahi genc-i şâygân-ı visâl mi imiş
12	Dest-i nâ-kese ve gevher-i vücûdum miyân-ı hâr u hasa düşmek revâ-dâde-i meşreb-i nahvet-perestüm olmamağıla	12	De bre derîde-kus de bre! Bizi lâfzen-i meydân-ı dil-âverî 'unvânıyla yâd itdigün fikranun mürekkebi kurumadan kendün böyle lâf-ı 'ismet ve da'vâ-yı kâzibe-i 'iffet ile girih-güşâ-yı kakhaha-yı mutâlî'ân olmaklığun unıdılacak latîfe degüldür
13	Ben dâ'imâ çemen-suffa-yı nahvet ü gurûrı neşîmengâh idinüp	13	Kadınım bu çemen-suffa 'acebâ revzenlerinün câmları fiske taşı zahmetinden kuhl-i Sıfâhânî olan 'ismet-hânenüzün kangı güşesinde tarh olunmuşdur
14	Ser-keşlikler ile güşe-gîr-i inzivâ ve âhara râğbetden perçîde-dâmân-ı istiğnâ iken	14	Fıkra-yı ûlâ güşesinde nâm-ı gîri (kîri) îrâd ile bir mikdâr teskîn-i harâret-i hûşmendâne hareketdür lâkin fıkra-yı sâniyede âhur lafzı âhar imlâsında yazılmağıla galat-ı meşhûra dahi ri'âyet itmışsiz
15	Nâ-gâh bir şeb-i pür-şegabda reh-ber-i takdîr beni bir bezm-i süreyyâ-nizâma sevk u tesyîr idüp	15	Sevk u tesyîr isnâd-ı mecâzî târîkası üzre Şerîfe'ye nisbet olunmayup da vesâyıtdan igmâz-ı 'ayn ile mebâdî-i ba'ideden dem urmak.. bu inşâ senün olmayup bir 'ârif-i âgâh müsveddesi olduğın işrâb ider el-'ilmu 'indehu Te'âlâ
16	İdâre-yi kâse-i şerâb-ı şerm-endâz ile	16	Bu mukaddeme külliyye degüldür zîrâ bizde olan şermi izâle idemediği siyâk-ı kelâmumuzdan mübeyyendür
17	Serâpâ kelle-germ olmalarıyla	17	Ba'zı kellelerin dahi germiyyeti Fatoş Kadın'un kus-ı âteşîni suhûnetinden olduğı hâtrunuzdan gitmiş ancak
18	Her biri hem-zânû-yı bezm-i 'işreti olduğı mahbûbe-yi mergûbesiyile mülâtafâta âgâz idüp	18	Hemîşe ol hem-kadehân-ı bezmgâh-ı nâz u niyâz miyânlarında sâz-ı şevk u tarab sır-âheng olup aralarında ser-i rişte-yi muvâlât güsiste ve der-i muvâsalat beste olmaya
19	Kimisi	19	Belki şemşîr-i şevkı niyâm-ı kâma

	<p><i>Gâh la'lin gâh engüşt-i muhannâsın öpüp</i></p> <p><i>Dâne-i 'unnâb ile nûş-ı şerâb itmez misin</i></p> <p>beytini okuyarak</p>		koyarak
20	<p>Takbîl-i engüşt-i hinnâ-beste ve kimisi dahı</p> <p><i>Ey kaşı yây yüzün beri dönmez misin dahı</i></p> <p>mısrâ'ını tekrâr iderek yâri ile behem-peyveste olmağa ser-âgâz idüp</p>	20	<p>Şi'r</p> <p><i>Henî'en li-erbâbi'n-na'îmi na'îmuhum</i></p> <p><i>Ve li'l-'uşşâkı'l-miskîni mâ-yetecerra'u</i></p> <p>Şi'r</p> <p><i>Henî'en le-hum mâ'e'l-furâti ve tîbuhu</i></p> <p><i>İzâ lem-yekun lî fi'l-Furâti nasîbun</i></p>
21	<p>Biraz vaktten sonra mülâtafât envâ'-ı mülâ'abâtı müntec olmak cihetiyle</p>	21	<p>Zâhir meseldür</p> <p><i>Sözi söz açar söz göt açar ey büt-i ra'nâ</i></p>
22	<p>Cümlesi yâr-ı cârı ile sûret-i A'râb gibi zîr ü zeber ve destzen-i 'ukde-yi şelvâr u kemer olup</p>	22	<p>Anlar da şelvâr u kemer olduğu nev'an hayâlümdeür lâkin şelvâr u kemerlerinde 'ukde yoğidi zann iderüm</p> <p><i>Nî lâbe-zeban dâred ü nî bend be-şelvâr</i></p>
23	<p>Karrâka-yı âmed-şud-i tanîn-endâz-ı mak'ar-ı eflâk nağme-yi mızrâb-ı şevk u zevk resîde-yi gûş-ı simâk olmağa başladıkda</p>	23	<p>'Â'işem cânuna degsün</p>
24	<p>Benüm 'akîde-yi 'ismetüme hâlel gelüp</p>	24	<p>Kadınım bu 'akîdenün kaç dirhemini bir pâreye virürsüz</p>
25	<p>Ben dahı âhara nisbet bu safâdan hisse-mend olmağıçün Nedîm-i bezm-i ülfet ve hem-nişîn-i meclis-i sohbetüm olan zarîf-i bî-insâfa</p>	25	<p>Bî-insâflığun cümlesini Nedîm-i bezm-i ülfetüne vireceğine bir pârecigini dahı bu tezkireyi sana tesvîd belki tebyîz iden zâlimün cenâb-ı 'İzzetlerine ihdâ itsen olmaz mı idi</p>
26	<p>Teslîm-i sertâpâ-yı vücûd eyledigümde ez-kazâ süstî-yi endâm mâni'-i kıvâm olup</p>	26	<p>Pek ma'kûl oldu zâhir o meclisde 'alâ-ru'ûsi'l-eşhâd zinâ idüp senün gibi bir dūd-mân-ı 'iffet-perverdesinün dâmen-i 'ismetini lekedâr mı itsek gerek idi</p>

27	Hasbu'z-zarûre bu safâ-yı rûh-bahşâdan mahrûmiyyet iktizâ itmegin	27	Hoşâ helvâ-yı nevmîdî zihî pâlûde-i hırmân
28	Evkât-ı nâzenînümüz devrden mu'âmelât-ı bâride ile güzerân idüp	28	Mu'âmelenüze Bürûdet mâ-beyne'l-fahzeynünüzden mi sirâyet eyledi bilürem yâ anun Bürûdetini neden bildünüz diyü mu'âhezeye âmâdesüz lâkin ma'lûm-ı şerîfünüz olsun ki eger anda zerre kadar suhûnetden eser olayıdı biz öyle efsürde kalmayup elbetde tonumuz çözüdür idi
29	Kîse-yi nakdîne-yi visâlüm serbeste kalmağıla	29	A cânım niçün kîse kullanırsın tahammüli yok degül yâ dügmeden kullan
30	Bi'z-zarûre nâ-kâm u nâle-künân 'avdet ve beytü'l-hazen-i fakîrânemüze sevk-ı matıyye-yi ric'at eyledüm	30	Elem çekme ki yalvarayum şî'r <i>Fe li'n-necmi minba'di'r-rucû'i istikâmeti</i> <i>Ve li'ş-şemsi minba'di'l-gurûbi tulû'</i>
31	Lâkin nâhîd-i felek-usûl-i devr-i revân	31	Belki darb-ı feth
32	İle nağme-yi şevk u taraba âheng idüp Leylî vü Mecnûn ve Ferhâd u Şîrîn ve Vâmık u 'Azrâyı meydân-ı 'ışk-bâzîde germ-sâz ideliden berü ne böyle bir hikâye-yi garîbe vukû' bulmuş ve ne bir kimsenün hâl-i nâ-besâmânı böyle perîşân olmuşdur	32	Be hey kâfir her gice bir meclisde birkaç uzun hikâye ezberlemege meşgûl iken fevâhiş-i selefün dahı kus-i güzeştelerin der-hâtır itdügün muhayyir-i 'ukûldür
33	Ancak bu dahı kahbe-yi rûzgârun	33	Ki büyük hem-şîrenüz makâmındadır
34	Nâ-mihrbânlıklarından iktizâ itmegile bu gûnâ şîve-yi şütür-gürbesine musâbereden gayrı çâre yokdur	34	Sabr itmezisen elünden ne gelür
35	Hakk ta'âlâ bu zahm-ı nemek-sûd-ı düşvâr-ı iltiyâma merhem-i mükâfât ihsân eyleyüp telâfi-i mâ-fâta muvaffak eyleye âmîn	35	Ve yerhamullâhu 'abden kâle âminen
36	Egerçi bu ser-güzeşt-i nâ-şenîdemüz zebân-ı kalem ile şerh	36	Benüm deryâ-yı ka'r-ı nâ-yâb-ı hulûsum öyle midür ki degme bir

u beyân kılındı ammâ hâşâ summe hâşâ cenâb-ı sa'âdeti igzâb u tekdîr kasdıyla olmayup mutlakâ mâ-beyninde sebkât iden keyfiyyâtı ihtâr u tezkîr itmekdür hâtıra bir şey' gelmesün ziyâde recâ vü niyâz iderüm	rûzgâr ile müteharrik ola ve bu latîfelerün bâ'is-i keder degül sebeb-i inşirâh oldığıında iştibâh buyurılmaya
---	--

Değerlendirme

- Bu şiirlerin ardındaki hikâyenin mevcudiyeti dışında içeriğin mahiyeti de söz konusu metinleri latîfe ve mutâyebe geleneği içerisinde değerlendirmemizi gerekli kılmaktadır. Özellikle mektubun başındaki şu ifade, bu durumu tanımlama açısından yol gösterici olmaktadır: *'İzzet Paşa merhûm-ı mezbûrun mahubesi olan fâcîre-i mezkûrenün lisanından olmak üzere Nedîm'e latîfe-güne tahrîr itdüğü tezkîresi ve şâ'ir-i merkûmun dahı tezkîre-i mezbûrenin her fikrasını şerh tarîkiyle tastîr itdüğü ecvibe-i mutâyebât-ı letâ'if-simâtdur.* Gölpınarlı'nın neşrinde de bu husus ihmal edilmemiş ve şair ile mahubesi arasındaki hadiseyi ilk ele alan Farsça manzûme için *mutâyebe* ifadesi kullanılmıştır (2004: 383-384).
- Şiirlerdeki dil ve üslûbun hâkim unsuru latîfe ve mutâyebe olmasına rağmen Türkçe manzûmelerdeki söylem ile Farsça manzûme ve Nigâr-nâme'deki ifade biçimini ayrı değerlendirmek daha uygun olacaktır. Zira Türkçe manzûmelerdeki dil naîf bir latîfe hususiyeti taşıırken Farsça manzûmedeki ve -özellikle- mektuptaki üslûp argoya kaçır. Kimi kısımlarda ifadeler herhangi bir otosansüre dahi uğramadan müstehcenleşir.
- Bu mesele ile alakalı sorulabilecek sorulardan biri de şudur: Üç manzûmeye ve bir de mensûr mektuplaşmaya konu olan bu hâdise gerçek midir? Zira Dîvân şiirinin mecâzî söyleminden kaynaklanan müphemiyet başta olmak üzere hususen Nedîm'in şiirine konu ettiği mevzuun gerçekliği konusunda okuru/dinleyiciyi muhayyer bırakan ve şâirin

Yok bu şehre içre senin vasf ettiğin dilber Nedîm

Bir perî-sûret görünmüş bir hayâl olmuş sana (Macit 2012: 254)

beytini de hatırlatan sembolik şahsî üslûbu da bu hâdisenin gerçekliğini tartışmamıza kapı aralayan önemli bir unsurdur. Buraya aldığımız manzûmelerde söz konusu hâdisenin gerçekliğine dair ipuçlarına pek rastlanmaz. Ancak mektup metninde yer alan

Şerîfe gibi bir delîle-yi muhtâlen var iken sana harîdâr mı eksik olur? (bk. 7)
Sevk u tesyîr isnâd-ı mecâzî târîkası üzere Şerîfe'ye nisbet olunmayup... (bk. 15)
Ba'zı kellelerin dahı germiyyeti Fatoş Kadın'un... (bk. 17)
'Â'işem cânuna degsün. (bk. 23)

gibi ifadeler ve özel isimler bu maceranın yaşanmışlığını destekler mahiyettedir.

- Bir hikâye etrafında teşekkül eden bu şiirler esasen Nedîm'in kendine has sembolik anlatımının izlerini taşırlar. Edebiyat tarihlerine ve konu ile ilgili araştırmalara *Nedîmâne/şûhâne tarz* adıyla geçmiş olan bu anlatım biçimi söz konusu metinlere de sirayet etmiş biçimdedir. Bu çerçeve açısından düşünüldüğünde Nedîm'in çoğu şiirinde, özellikle meşhur Hammâmiyye kasîdesinin teşbîb bölümünde³ öne çıkan anlatım özellikleri Farsça manzûmesinde çıkça farkedilir. Zira Farsça manzûmede anlatılan mahbûbenin Nedîm'le münasebeti, şiir boyunca o güzelin bedensel tasviri gibi hususlar iki şiirin anlatım özellikleri açısından birbirine yakınlığını gösterir. Fikrî takip gözetilerek tüm şiirler okunduktan sonra kasîdenin teşbîb bölümüne göz atıldığında benzer anlatım özelliklerinin ve tasvirlerin varlığı belirginleşmektedir.
- Bir işret meclisinde Nedîm ile mahbûbesi arasında geçen ve iki şair arasında mutâyebe/müşâareye vesile olan bu macera devrin eğlence hayatını, şairler arasındaki resmîyet dışı münasebeti ve dîvanlarda kayıt altına alınmış olan şiirlerin arka plân hikâyelerini yansıtmaları açısından ilgi çekicidir.

³ Hammâmiyye Der-Sitâyiş-i Vezîr-i a'zam Dâmâd İbrâhîm Pâşâ

1. Sepide-dem ki olup dîde hâbdan bîdâr
Hurûşa başladı nâ-gâh serde derd-i humâr
2. Hezâr za'f ile hammâma doğru azm etdim
Kemer gûsiste perâkende gûşe-i destâr
3. Varup o hâl ile hammâma üft ü hîz ederek
Edince gûşe-i halvetde câygâh-ı karâr
4. Ne gördüm âh amân el-aman bir âfet-i cân
Gelüp yanımda güneş gibi oldu şu'le-nisâr
5. Saçı fütâdesinin hâbî gibi pejmürde
Nigâhı âşkının hâtırı gibi efgâr
6. Vücûdu ham gümüşden beyâz gülden nerm
Boyu henüz yetişmiş nihâlden hem-vâr
7. Kamer hamîresi yâhud güneş mürebbâsı
Bilür şâhî yâhud nahl-i lû'lü-i şehvâr
8. O kadd ü had o tenâsüb o gabgab ol pistân
O yâl ü bâl o temâyül o şive-i refâr
9. Tamâm reng ü bahâ mü-be-mü kirişme vü nâz
Tamâm hüsn ü ser-â-pây şu'le-i didâr
10. Velik hissölünür ki o nâz-perverdin
Derûnu içre bir endîşe vü bir âteş var
11. Ben ise derd ile kıldım fîgan ki âh aceb
Nedir eden dilin ol nâz-perverin bîzâr
12. Dedi o dem dil-i dîvâne her çi bâd-âbâd
Bu hâletin ederim andan aslın istîfsâr
13. Cevâb-ı lutf verirse eger zihî devlet
Zihî sa'âdet eger kim ederse de âzâr
14. Heman hitâb edüp ey âftâb-ı nâz dedim
Ki ey fedâ o siyeh zülfe nâfe-i Tâtâr
15. Gümüşden âyineler gibi saf iken sînen
Sezâ mîdır ki ola böyle pây-mâl-ı gubâr
16. Cihâni etmiş iken hayretin zebun ya seni
Kim etdi böyle ser-endâz-ı hayret ü efkâr
17. Nedir aceb sebeb-i hayretin nedir derdin
Kemâl-i lutfun ile kıl kemîne ihbâr
18. İştîdi çünkü sözüm ol gül-i hadîka-i nâz
Derûn-ı sîneden âh eyleyüp çü bülbül-i zâr
19. Dedi ki âh su'âl etme derd-i pinhânım
Dil-i figârıma zahm urma sen de diger-bâr
20. Dilimle uğradığım kayda ben bu âlemde
Ne bülbül uğradı ne tûti-i şeker-güftâr
21. Karârın aldı dilin bir garîb dağdağa kim
İlacı güç gamı müşkil tegâfûli düşvâr
22. Bu şeb bir âfetin ibrâmı ile meclisde
Çekilmiş idi bir iki piyâle-i ser-şâr
23. Tamâm neş'eler etdikde mihr gibi tulû'
Miyân-ı meclise nakl oldu sohbet-i eş'âr
24. Nedîm nâmına bir şa'ir-i cihan var imiş
Kemend-i zülfüme düşsün ilahi ol ayyâr
25. Bir iki beytin onun keyfe ma't-tafak nâ-gâh
Bir ehl-i dil okuyup etdi bir dahî tekrâr
26. Şu rûte etdi eser bana ol edâ-yı selîs
Ki tab'-ı şühüm olup çâk-sâz-ı ceyb-i karâr
27. Yemin edüp kılıcım kabzasına nezr etdim
Bulup Nedîmi iki büse eyleyim işâr
28. Bu kerre şimdi belâ bunda hânesin bilmem
Ki azm edüp olam ifâ-yı nezre hâşîkâr
29. Tatalım arayarak bulmuşum onu ammâ
Kabûl kılmauy eylerse nezrim istîhkâr
30. Hicâb mâni' olursa ya nâz ederse yahud
Ederse zühd satup sûret-i riya' ızhâr
31. Nice çıkam acabâ uhdesinden ol nezrin
Kalır mı âh benim gerdenimde yohsa bu bâr
32. Kaçan ki bu sözü gûş etdi dil kalup bî-hûş
Kemâl-i hayret ile hem-çü sûret-i dîvâr
33. Dedim ki ey gül-i nev-hîz-i nâz ü işve sana
Fedâ Nedîm gibi bendeler hezâr hezâr
(Macit 2012: 44-46)

Kaynakça

- Albayrak, Nurettin (2001), “İzzet Ali Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C 23, s. 556-557.
- Aypay, A. İrfan (1998), *Lale Devri Şairi İzzet Ali Paşa-Hayati, Eserleri, Edebi Kişiliği-Dîvân-Nigâr-nâme*, İstanbul.
- Erdem, Sadık (1994), *Râmiz ve Âdâb-ı Zürefâsı (İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük)*, Ankara, AKM Yayınları.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (2004), *Nedîm Dîvânı*, İstanbul, İnkılâp Yayınları.
- Halîl Nihâd (1340), *Nedîm Dîvânı*, İstanbul, İkdâm Matbaası.
- Horata, Osman (2009), *Has Bahçede Hazan Vakti XVIII. Yüzyıl: Son Klasik Dönem Türk Edebiyatı*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- İnce, Adnan (2005), *Tezkiretü 'ş-Şu'arâ-Sâlim Efendi*, Ankara, AKM Yayınları.
- Kutkan, Şevket (1992), *Nedîm Dîvânı'ndan Seçmeler*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Kutlar, Fatma Sabiha (1988), *XVIII. Yüzyıldan Bir Şair: İzzet Ali Paşa, Metin ve İnceleme*, Ankara, Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Macit, Muhsin (1994), *Nedîm Dîvânı (İnceleme-Tenkidli Metin)*, Ankara, Gazi Üniversitesi, Doktora Tezi.
- Macit, Muhsin (1997), *Nedîm Dîvânı*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Macit, Muhsin (2000), *Nedîm (Hayatı, Eserleri ve Sanatı)*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Macit, Muhsin (2012), *Nedîm Dîvânı*, E-Kitap, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Mazıoğlu, Hasibe (2012), *Nedîm'in Dîvân Şiirine Getirdiği Yenilik*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Mehmet Tevfik (1870), *Mecmûa min-Nevâdiri'l-Üdebâ ve Âsâri'z-Zurefâ*, İstanbul, Matbaa-i Âmire.
- Tanyıldız, Ahmet (2015), “Nedîm'in Farsça Şiirleri”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 7, S 14, s. 42-63.

